

Rohkem tähelepanu kultuuri- mälestusmärkidele

Viimasel ajal on eriti teravalt tõusnud päevakorda kultuuri-mälestusmärkide hoidmise ja kaitse organiseerimine.

Kuna Rakvere Rajoonidevaheline Koduloomuuseum teenindab Rakvere, Loksa, Tapa, Väike-Maarja, Jõhvi ja Kiviõli rajooni, siis puudutan lähemalt kultuuri-mälestusmärkide olukorda nendes rajoonides. Tahaksin kõigepealt selgitada, mida nimetatakse üldse kultuuri-mälestusmärkideks.

Kultuuri-mälestusmärgid ja gunevad järgmiselt: arhitektuuri, kunsti, arheoloogilised, ajaloolised ja maaehituse mälestusmärgid.

Arhitektuuri mälestusmärkide hulka kuuluvad mitmesugused tsiviil- ja usukultushooned, kantsid, kindlused, lossid, mõisad, varemed ja vana-de arhitektuuriliselt oluliste ehituste jäänused. Kunsti mälestusmärgid on esmajärjekorras teosed maali ja skulptuuri alalt, graafika ja dekoratiiv-kunsti esemed, skulptuurilised mälestusmärgid jne. Arheoloogilised mälestusmärgid on muinasasulad, vaiehitused, linnused, kääpad, kalmed, pelgupaigad, usukultusega seotud ohvripuud, hiied, ohvrikivid ja -allikad, kivisse raiutud joonised ja pealkirjad, samuti üksikud juhuslikult leitavad muinsusesemed.

Ajaloolised mälestusmärgid on ehitused ja kohad, mis on seotud NSV Liidu ja Eesti NSV rahvaste elu tähtsamate sündmustega, revolutsioonilise liikumisega, kodusõja ja Suure Isamaasõjaga. Peale nende kuuluvad siia ka mitmesugused memoriaalse tähtsusega mälestusmärgid. Need on kuulsaite kunsti-, teaduse- jne. tegelaste elu ja tegevusega seotud kohad ja hooned. Maaehituse mälestusmärgid on mitmesugused vanad talutared, kõrvalhooned, veskid jne.

Peale kultuuri-mälestusmärkide on veel palju niisuguseid looduslikke objekte, mis vajavad looduskaitset.

Rajooni TSN täitevkomitee ja kultuuriosakonnal tuleks tõsiselt mõelda sellele, kuidas paremini korraldada kõigi eelpool nimetatud mälestusmärkide kaitset. Arheoloogiliste mälestusmärkide kohta on kõigile kultuuriosakondadele saadetud nimekirjad. Rakvere, Väike-Maarja ja osaliselt ka Kiviõli rajoonis on Rakvere Rajoonidevahelise Koduloomuuseumi kaasabil kont-

rollitud muistiseid kohapeal. Tapa rajoonis tehti kontroll kultuuriministeriumi abiga, Jõhvi ja Loksa rajoonis on aga määratud ainult vastavad usaldusmehed.

Nagu on selgunud, ei ole kultuuriosakondade poolt määratud usaldusmehed igal pool teadlikud oma ülesannetest ja õigustest. Seni on usaldusmeestena kasutatud peamiselt kultuuriala töötajaid. Kahjuks on see kaader aga üldiselt võrdlemisi liikuv ja sellepärast mälestusmärkide kaitse teataval määral kannatab.

1956. a. suvel teostas Rakvere Rajoonidevaheline Koduloomuuseum väljakaevamisi kahel kivikalnel Rakvere rajoonis — Pölulas ja Roelas. Nagu on teada, antakse arheoloogiliste kaevamistöde läbi viimiseks load, nn. «lahtibariigi tüüpilisi hooneid, nased lehed» — NSV Liidu Teaduste Akadeemia poolt NSV Liidu riiklikesse mälestusmärkide jaoks ja Eesti NSV Teaduste Akadeemia poolt vabariikliku tähtsusega mälestusmärkide jaoks.

Mälestusmärkide usaldusmehed on kohustatud valvama selle üle, et arheoloogilised väljakaevamised teostataks ainult selle poolt, kellel on vastav luba, ja katkestama viivitamatult omavolilised väljakaevamised ja muud tööd, mis võivad põhjustada arheoloogiliste mälestusmärkide purustamist.

Eelpool nimetatud mälestusmärkide usaldusmehed (Kuivajõe rahvamaja juhataja ja Tammiku rahvamaja juhataja) ei tundnud kordagi huvi selle vastu, kes korraldab kaevamistöid ja kas selleks on olemas vastavad load.

Tapa rajoonis veeti puuduliku järelevalve tõttu kruusaks ajalooliselt hindamatu väärtusega Neeruti linnus. On tulnud ette teadlikke muististe lõhkumisi kooliõpilaste poolt õpetajate juuresolekul selleks, et saada koolile mõni kolp (Roela 7-klassiline kool). Niisugused faktid on lubamatud.

On tarvilik, et esmajärjekorras just õpetajad koolides propageeriksid mitmesuguste kultuuri-mälestusmärkide kaitset ja selgitaksid õpilastele ja nende vanematele niisuguste muististe ajaloolist ja teaduslikku väärtust.

Arhitektuuriliste ja kunsti mälestusmärkide eest kannavad vastutust muidugi nende valdajad.

Mitmesugused maaehituse mälestusmärgid on seni olnud väeslapse osas. Nende väljavalomuseum likule ja hooldamisele on pöördunud Põlulas ja Roelas. Nagu on teada, antakse arheoloogiliste kaevamistöde läbi viimiseks load, nn. «lahtibariigi tüüpilisi hooneid, nased lehed» — NSV Liidu Teaduste Akadeemia poolt NSV Liidu riiklikesse mälestusmärkide jaoks ja Eesti NSV Teaduste Akadeemia poolt vabariikliku tähtsusega mälestusmärkide jaoks.

Sel alal on veel palju tööd tegemata ja laialdasel aktiivil elanikkonna hulgast on võimalus abistada teadusliku uurimise asutusi. Seoses uute elamine ehitamisega kolhoosides lõhutakse praegu väga paljud vanad hooned küttepuudeks. Enne, kui mingisugust vana hoonet lammutada, tuleks alati pidada nõu, kas ei ole sel hoonel äkki ajaloolist väärtust. Niisugusel korral oleks parem konsulteerida Rakvere Rajoonidevahelise Koduloomuuseumiga või Teaduste Akadeemiaga.

Veel kord tahaksin puudutada ka mälestusmärkide tähistamist. Paljud turistid möödavad aga ükskõikselt ja teadmatult väga huvitavatest kultuuri-mälestusmärkidest, sest seal ei ole juures teetähiseid ega märke. Niisugused on Tallinn-Narva maantee ääres Pada ja Purtse linnus, Põhja-sõja-aegsed kantsid Jõhvi rajoonis Pühajõe ääres ja Isamaasõja-aegsed mälestusmärgid Valvara Sinimägede juures.

Rakvere-Väike-Maarja tee kaldal asuvad muistse Põhja-Eesti suurima küla Tõrma hiie-mägi ja ohvrikivi.

Arhitektuuri mälestusmärkidest on huvitavad just vanad gooti ja varagooti stiilis kirikud Haljalas ja Kadriinas, mis on ehitatud juba 14. sajandil. Üks vanemaid kirikuid Eestis on Lüganuse kirik, mis on ehitatud 13. sajandi keskel. Samuti on tähelepanuväärsed Simuna, Jõhvi ja Viru-Nigula kirik.

Kõiki neid mälestusmärke nimetada, mida kindlasti tuleks elanikkonnale tutvustada, läheks väga pikale, kuid kindel on, et kui kõik need oleksid tähistatud vastavate märkide ja teetähistega, siis teaksid inimesed oma koduümbruse minevikust palju rohkem.

Kuigi suurem osa meie maast on kõigi kultuuri-mälestusmärkide suhtes kaunis põhjalikult läbi uuritud, leidub kindlasti veel niisuguseid kohti, mis ei ole võetud kaitse alla. Kohalikud elanikud, kes teavad midagi niisugustest paikadest või hoonetest, peaksid kindlasti teatama sellest kohalikule muuseumile või Teaduste Akadeemiale.

L. PAJOS,

Rakvere Rajoonidevahelise
Koduloomuuseumi vanem
teaduslik töötaja